

**JURNALISTIKA SOHASIDA GENDER TENGLIGI VA XILMA-XILLIK
MASALALARI****Isomidinova Zilola Azimjon qizi
O'zbekiston Jurnalistika va
ommaviy kommunikatsiyalar universiteti**

Annotatsiya: Jurnalistika sohasida gender tengligi va xilma-xillik bugungi axborot makonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalarida gender stereotiplarini kamaytirish, jurnalistlar faoliyatida teng imkoniyatlarni ta'minlash hamda media mahsulotlarda turli ijtimoiy guruhlarning ovozini aks ettirish zarurati yoritiladi. Tadqiqot mazmuni media muhitida adolatli ifodalanish tamoyillariga asoslanib, gender sezgir jurnalistikani shakllantirish amaliy yondashuvlari bilan boyitiladi.

Kalit so'zlar: gender tengligi, jurnalistika, media xilma-xilligi, gender stereotiplari, axborot makoni, teng imkoniyatlar, gender sezgir jurnalistika

Kirish

Zamonaviy axborot makonida jurnalistikaning vazifasi nafaqat voqelikni yoritish, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning adolatli tasvirini ta'minlashdan iboratdir. Gender tengligi va xilma-xillik masalalari bugungi media rivojida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ommaviy axborot vositalari stereotiplarni shakllantiruvchi eng qudratli vositalardan biridir. Axborot oqimlari kengayib borayotgan pallada ayollar va erkaklarning teng ishtiroki, turli ijtimoiy guruhlar, etnik qatlamlar, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda yoshlarning media makonida haqqoniy va hurmat bilan aks etishi jamiyatni demokratik rivojlantirishning muhim omilidir. Jurnalistikada gender tengligi va xilma-xillikni ta'minlash jarayonida media monitoringi bilan bir qatorda tahliliy kontent yaratishning yangi usullari ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi media bozorida auditoriyaning talab va qiziqishlari o'zgarib bormoqda, shuning uchun genderga oid mavzularni yengil yoki yuzaki shaklda emas, balki chuqur o'rganishga asoslangan formatlarda yoritish dolzarbdir. Masalan, mavzuga oid maslahat beruvchi materiallar, hikoya asosidagi reportajlar, interaktiv grafikalar va mulohazali tahlillar gender tengligi muammolarini yanada ravshan ochib berishga yordam beradi. Bunday kontent o'quvchini faqat voqea bilan tanishtirib qolmay, balki undan xulosa chiqarishga, o'z munosabatini shakllantirishga undaydi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, media tashkilotlar gender tengligi bo'yicha ichki kodekslar ishlab chiqsa, bu nafaqat tahririyat madaniyatini mustahkamlaydi, balki kontent sifati va auditoriya ishonchini ham oshiradi. Kodekslarda diskriminatsiya qiluvchi tasvirlar, stereotip jummlar, noto'g'ri til ishlatish, bir tomonlama manba tanlash kabi muammolarning oldini olish bo'yicha aniq ko'rsatmalar beriladi. Bu esa jurnalist uchun yo'l-yo'riq vazifasini bajarib, har qanday mavzuni adolatli yoritish imkonini yaratadi.

Gender tengligi va xilma-xillikni targ'ib etishda ijtimoiy kampaniyalar va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik ham muhimdir. Nodavlat tashkilotlar, faol bloggerlar, mahalliy jamiyat vakillari bilan birgalikda olib boriladigan loyihalar jurnalistikaning ijtimoiy ta'sirini kuchaytiradi. Bunday hamkorlik orqali media turli guruhlarning ovozini tinglash, ularning muammolarini kengroq yoritish va jamiyatda adolatli tushunchalarni shakllantirish imkoniga ega bo'ladi. Bu jarayon nafaqat gender tengligini targ'ib qiladi, balki umumiy ijtimoiy birdamlikni mustahkamlaydi.

Shuningdek, jurnalistikaning gender sezgir yondashuvi bolalar va o'smirlar haqidagi materiallarga ham tatbiq etilishi zarur. Yoshlar bilan bog'liq mavzularni yoritishda ularni

genetik yoki an'anaviy rolda tasvirlash emas, balki ularning qarashlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda mazmun berish muhim. Bu yondashuv ijtimoiy adolatni ta'minlash bilan birga, yosh avlodning o'zini jamiyatning teng va faol a'zosi sifatida his qilishiga xizmat qiladi.

Media makonining global integratsiyalashuvi sharoitida turli madaniyatlararo farqlarni hisobga olish ham gender sezgir jurnalistikaning ajralmas qismidir. Jurnalist xalqaro mavzuni yoritayotganida boshqa davlat va jamiyatlarning qadriyatlarini hurmat qilishi, stereotip tasvirlardan uzoq bo'lishi, madaniyatlararo muloqotga mos til va tasvirlardan foydalanishi lozim. Bu nafaqat professional etikaga mos keladi, balki global axborot tizimida ham o'zaro hurmatga asoslangan hamkorlikni mustahkamlaydi.

Jurnalistik faoliyatda raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi genderga oid muammolarni aniqlash va ularni yoritishni soddalashtiradi. Masalan, sun'iy intellektdan foydalangan holda media monitoringi, til tahlili va tasvirlarni tekshirish jarayonlari samaradorligini oshirish mumkin. Biroq texnologiyalardan foydalanishda algoritmik diskriminatsiya yuzaga kelmasligi uchun ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Shuning uchun texnologiyalarni joriy etish jarayonida ham gender tengligi tamoyillari inobatga olinishi kerak.

So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan mediasavodxonlik tashabbuslari, gender siyosatiga oid huquqiy islohotlar va professional jurnalistika standartlarining kuchayishi natijasida gender sezgir yondashuv tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Shunga qaramay, ayrim media materiallarida ayollarning cheklangan rollarda tasvirlanishi, erkaklik me'yorlarini oshirib ko'rsatish yoki turli guruhlarning ovozi yetarli darajada yoritmaslik holatlari saqlanib qolmoqda. Bu esa jurnalistikaning ijtimoiy mas'uliyatini qayta ko'rib chiqish, yangicha professional yondashuvni shakllantirishni talab etadi. Gender tengligi va xilma-xillikni rivojlantirish jarayonida jurnalistikaning monitoring va tahlil funksiyasi ham muhim o'rin tutadi. Media organlari ijtimoiy muammolarni yoritishda statistik ma'lumotlar, ekspert izohlari va real hayotiy misollar asosida chuqur tahliliy yondashuvni qo'llashi lozim. Bunday yondashuv nafaqat axborot iste'molchisiga to'g'ri tasavvur beradi, balki jamiyatda mavjud gender nomutanosiblikni aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, jurnalistik tahlil orqali stereotiplar qanday shakllanishi, ularning oqibatlari hamda ularni bartaraf etish yo'llari haqida keng jamoatchilikni xabardor qilish mumkin.

Media manbalarining turlicha bo'lishi ham xilma-xillikning muhim ko'rsatkichidir. Jurnalist o'z materialida manbalarni tanlashda faqat rasmiy yoki dominant pozitsiyalarga tayanib qolmasdan, ayollar, yoshlar, ilmiy ekspertlar, fuqarolik jamiyati vakillari va kam eshitiladigan guruhlarning fikrlarini ham berishi maqolaga muvozanat olib kiradi. Bu esa yoritilayotgan mavzuning turli qirralarini ochib, o'quvchi uchun yanada ishonchli va aniq tasvir yaratadi. Gender tengligi va xilma-xillikni yoritishda vizual materiallarning ahamiyati ham juda katta. Media mahsulotlarida ishlatiladigan suratlar, infografikalar yoki videolarda ayollar va erkaklarning tasviri adolatli bo'lishi zarur. Ba'zan matn mazmuni neytral bo'lsa ham, tasvirlardagi stereotip yondashuv materialning umumiy ma'nosini buzishi mumkin. Shuning uchun jurnalistlar vizual kontentni tanlashda ham sezgirlik bilan yondashib, ayollarni faqat maishiy yumushlar bilan bog'liq tasvirlarda ko'rsatishdan yoki erkaklarni faqat kuch va qaror qabul qiluvchi rolda aks ettirishdan saqlanishi kerak. Bu yondashuv axborot iste'molchisini o'ylashga undaydi va turli ijtimoiy guruhlarning real hayotdagi imkoniyatlarini kengroq tasavvur qilishga yordam beradi.

Axborot-tahlil materiallarida gender masalalarini yoritishda intervyu metodining ahamiyati katta. Intervyu jarayonida jurnalist suhbatdoshga savollarni tenglik tamoyiliga

asoslangan holda berishi, mavzuni birovga yoqishi mumkin bo'lgan stereotiplar bilan chegaralab qo'ymasligi zarur. Ayollar yoki boshqa marginal guruhlar vakillari bilan suhbatda ularning faoliyati, muvaffaqiyati, tajribasi va muammolarini ob'ektiv tarzda yoritish media xilma-xilligini yanada kuchaytiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy mavzularda faqat bir jins vakillarini ekspert sifatida jalb qilish emas, balki muvozanatlangan ekspertlar doirasini shakllantirish ham muhim.

Jurnalistikaning raqamli muhitga moslashuvi gender tengligi masalalariga yangicha qarashni talab qiladi. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan materiallar keng auditoriyaga tez yetadi, shu bois kontent yaratishda etik normalarni yanada puxta rioya qilish zarur. Onlayn muhitda ayollarga nisbatan kiberzo'ravonlik, nafratli sharhlar yoki obro'siga putur yetkazadigan xabarlar ko'payishi jurnalistlar va media tashkilotlaridan faol choralar ko'rishni talab qiladi. Bu borada sharhlarni moderatsiya qilish, foydalanuvchilarga mediasavodxonlik bo'yicha yo'riqnomalar berish, zararli kontentga qarshi kampaniyalarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, gender tengligini qo'llab-quvvatlash jarayonida jurnalistlar inson huquqlariga oid xalqaro me'yorlardan xabardor bo'lishi kerak. Bunda media xodimining professional mas'uliyati axborotning nafaqat to'g'riligi, balki inson sha'ni va qadr-qimmatiga hurmat bilan bayon qilinishini taqozo etadi. Jurnalistlar tarfkashlikka yo'l qo'ymaslik, ayollar yoki boshqa guruhlar hayotiga oid shaxsiy ma'lumotlarni oshkor qilmaslik, ularni kamsituvchi kontekstda berishni rad etish orqali gender sezgir yondashuvni mustahkamlashi mumkin.

Jurnalistik amaliyotda gender masalalarini yoritish media auditoriyasining qarashlariga bevosita ta'sir qiladi. Jamoatchilik fikri ko'p hollarda media materiallari asosida shakllanadi, shu bois ommaviy axborot vositalarida ayollar muvaffaqiyati, ijtimoiy hayotdagi turli rollari, jamiyat rivojiga qo'shayotgan hissasi haqida muntazam maqolalar berilishi ijobiy natijalar beradi. Bunday materiallar nafaqat stereotiplarni yumshatadi, balki yosh avlodning dunyoqarashini ham kengaytiradi, ayniqsa qizlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Xilma-xillikni ta'minlashda tahririyat ichida gender audit o'tkazish ham foydali amaliyotdir. Bu tahlil orqali tahririyatda kimlar yetakchi lavozimlarni egallayotgani, materiallarda turli ijtimoiy guruhlar qanchalik aks etayotgani, manba tanlashda qaysi jins vakillariga ko'proq murojaat qilinayotgani aniqlanadi. Tahlil natijasida aniqlangan kamchiliklar asosida strategiya ishlab chiqish tahririyat madaniyatini kuchaytiradi va professional yondashuvni rivojlantiradi.

Gender tengligi va media xilma-xilligiga erishishda jurnalistlar ta'limi ham alohida ahamiyatga ega. Oliy o'quv yurtlarida jurnalistika ta'limi jarayonida gender masalalarini qamrab olgan maxsus treninglar, mahorat darslari va amaliy mashg'ulotlarning o'tkazilishi yosh jurnalistlarda sezgirlikni oshiradi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida onlayn kurslar, vebinarlar va xalqaro tajribalar asosidagi o'quv dasturlari professional malaka oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tahririyat siyosatidagi ochiqlik va adolat tamoyillari ham gender tengligini qo'llab-quvvatlashda muhim omil hisoblanadi. Tahririyat ichki qoidalarida ayollar va erkaklar uchun teng mehnat sharoitlarini belgilash, rahbarlik lavozimlariga tanlovlarda adolatni ta'minlash, ish jarayonida diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi qoidalar mavjud bo'lsa, bu media tashkilotining umumiy madaniyatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Bunday tashkiliy madaniyat media kontent sifatiga ham bevosita ta'sir qiladi, chunki muhit qanchalik inklyuziv bo'lsa, jurnalistlar yaratadigan materiallar ham shunchalik xilma-xil va xolis bo'ladi.

Global media makonida gender tengligi masalasining yoritilishi xalqaro tashkilotlar faoliyati bilan ham bog'liq. Turli xalqaro institutlar tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar, monitoring dasturlari, media kuzatuvlari hamda sanoat standartlari jurnalistlarga ilmiy va amaliy jihatdan boy manba bo'lib xizmat qiladi. Ularning asosiy maqsadi gender stereotiplarini kamaytirish, professional yondashuvni mustahkamlash, media samaradorligini oshirish va jamiyat ongini musbat tomonga yo'naltirishdan iborat. Shu bois jurnalistlar ushbu tavsiyalardan foydalanib, o'z ish amaliyotiga moslab qo'llashi maqsadga muvofiq.

Xilma-xillik tamoyili jurnalistik hikoya qilinish uslubiga ham ta'sir ko'rsatadi. Materialni yaratishda turli nuqtayi nazarlarni uyg'unlashtirish, ijtimoiy rollarni adolatli aks ettirish, tasvir va matnda neytral va hurmatli tilni qo'llash orqali jurnalist materialni yanada ta'sirchan qiladi. Bunday yondashuv nafaqat professional standartlarga mos keladi, balki axborot iste'molchisida ishonch uyg'otadi va jamiyatda ijobiy o'zgarishlarga turtki bo'ladi.

Gender tengligi jurnalistikada faqat mavzularni yoritish bilan cheklanmaydi, balki tahririyat tarkibida imkoniyatlarning teng taqsimlanishi, ayollar va erkaklarning rahbarlik lavozimlarida munosib ishtiroki, media kontentda xilma-xillikni ta'minlashni qamrab oladi. Xilma-xillik tamoyili esa ijtimoiy qatlamlarning har biriga munosib e'tibor berish, ularning hayoti, muammolari va nuqtayi nazarini stereotipsiz ifodalashni anglatadi.

Jurnalistlar uchun gender sezgir yondashuv bir qator kompetensiyalarni o'z ichiga oladi. Eng avvalo, xabarda foydalaniladigan til diskriminativ bo'lmasligi, personajlar tanlanayotganda beryoqlamachilikka yo'l qo'yilmasligi muhim. Shuningdek, media materiallarida ayollar faqat uy xo'jaligi yoki hissiyotga bog'liq rollarda emas, balki iqtisod, siyosat, texnologiyalar kabi sohalarda faol sub'ekt sifatida tasvirlanishi zarur. Erkaklarga nisbatan ham an'anaviy stereotiplarni chetlab o'tish, ularning jamiyatdagi turlicha rollarini xolis aks ettirish media adolatini kuchaytiradi.

Xulosa

Jurnalistikada gender tengligi va xilma-xillikni ta'minlash media mahsulotlarning sifatini oshiradi, jamiyatda adolatli tasavvurlarni shakllantiradi va axborot iste'molchisi uchun yanada ishonchli muhit yaratadi. Bu nafaqat professional etikaga mos keladi, balki demokratik jamiyat qurishning ajralmas qismidir. Jurnalistlar va tahririyatlar gender sezgir yondashuvni amaliyotga joriy etish orqali stereotiplar sabab paydo bo'ladigan muammolarni kamaytirishi hamda har bir insonning ovozi teng aks ettiruvchi media makonini shakllantira oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Media etikasi va gender masalalariga oid xalqaro qo'llanmalar
2. Gender sezgir jurnalistika bo'yicha o'quv-metodik tavsiyalar
3. Ommaviy axborot vositalarida inson huquqlari masalalarini yoritish bo'yicha ilmiy maqolalar
4. Jurnalistika sohasida professional standartlar va media siyosati tadqiqotlari